

OÑATIKO EUSKERIA

1. ATALA

EZAUGARRI NAGUSI BATZUK

Kandido Izagirrek, Arantzazuko frantziskotar eta euskalki aztertzaile urretxuarrak bere "*El vocabulario vasco de Aranzazu-Oñate y zonas colindantes*" ikerlanian zixuenez: "*Gure izkundiak xi-xau asko dako*". Xi-xau horrek emun xao Oñatiri bere berezko berezittasuna. Hori dala eta, ezta arrarua izaten berba askotan "x" hori topaitia:

- i + a, e, o, bokalen artian tartekaitten da. Esate baterako: *haundiXa, txikiXa, gehiXago, haundiXena, biXena, baliXo, karapaiXo...* Bakanago baiña baita i + i, u bokalekin be: *iXixa, giXixak, piXua, iXutu...* Beste bokal batzuen artian be bai: *uXatu, muXu, goXo...* Eta, azkenik, aditz forma askotan be bai: *Xat, Xako, Xao, Xatzu, leiXo, dagiXen...*
- Oñatin joeria dago 'a' bokala bikoizketako edo luzaketako 'a' beria dakoin berbetan: *Beillotzaako ardixa, Gesaltzaatik xatok, Lizartzaan pasau dok hori, neskaak, andraak, larraan dabil, ixixaan nago, lelaatu, lumaatu, zornaatu...*
- Akaberako 'o' bokalari 'a' erakuslia gehiketan baxako, hau izaten da emaitza: goxo—*goxua*, moko—*mokua*, auzo—*auzua*, 'o' → 'u' bihurketan da. Gauza bera pasaiten da akaberan daguen "e" bokalari erakuslia eransten xakonian, orduan 'e' → 'i' bihurketan da. Esate baterako: bete—*betia*, esne—*esnia*, ate—*atia...*
- Sarri, berba baten akaberia "a" danian, eta "a" organikuen kasuan bereziki: 'anaia—anai', 'makila—makil', ... gipuzkeran "a" hori desagertu egitten da. Urbia—Urbitik, Vitoria—Bitorikoa, gauz bat, eliz ederra. Oñatikuan berriz ez, hemen eutsi egitten xaugu "a" organikuari: *Urbixatik, Bittorixakua, gauza bat, eliza ederra, anae zaharrena, makilla politta ...*
- Oñatiko euskeriak badako beste berezittasun bat oso nabarmena: azentua, hau da, azentu tonikua edo intentsidadekua. Bizkai eta Gipuzkuako berbetiak nahikua entonaziño launa dakoi; Zuberuan eta Erronkarin berriz, alderantziz, igarteko moduko entonaziñodun hizkeria ebalten daue. Oñatikuak be badako azentu hau, ez zuberotarra edo erronkariarra bestekua, baiña nahikua garbixa hala be: *baso / basúa* = (el) bosque; *baso / básua* = (el) vaso; *mando / mándua* = (el) mando, *telebisiñuaren mándua ikusi dozue?*; *mando / mandúa* = (el) mulo, *gure mandúa ikusi dozue?*; *árte / ártia* = (el) arte, *ártia xakok horrek*; *árte / artúa* = (el) encino, *artúa egur gogorra dok*; *dóministiku bat* = un estornudo; *dénpora askúan*; *góizegi...*
- Gipuzkeran nominalizaziñuen kasuan "tzen" eta "tzeko" ebalteko joeria dago. Oñatiko euskeriak "ketan" eta "ketako" ebalten dittu. Adibidez: "*ezkaittu ezaguketan*", "*hori apurketako inddar haundixa bihar da*". Gipuzkeriak, berriz: "ez gaitu ezagutzen", "hori apurtzeko indar handia behar da".
- Aditz forma askotan pluralgille markia galdu egin dogu eta objektu singularra edo plurala dan eztozu markaitten aditzian: "*zaurixa dako*" eta "*zaurixak dako*";

“laguna etorri xat” eta *“lagunak etorri xat”* ; *“ogi bat emun dost”* eta *“bi ogi emun dost”* ; *“egixa esan notsan”* eta *“egixak esan notsan”* holakuetan kasu bixetarako adizki bera ebalten dogu.

- Bustidurak edo kontsonantiak buztea oso normala da Oñatiko azpieuskalkixan—**iñ, ill, itt, indd, iltt**. Adibidez: *dittu, sarittu, aittaitta, inddarra, egindda, ordainddu, astinddu, baiña, baiño, aillegau, oillua, hiltera, ibiltten...*
- “di-ti” atzizkixa Oñatin **“dui-tui”** ebalten da. Adibidez: harizti—**hariztui**, pagadi—**pagadui**, korosti—**korostui**, arboladi—**arboladui...**
- Oñatiko azpieuskalkixak badittu berezkuak dittuen hainbat eta hainbat berba: **“urjel”**—urri edo eskasa esateko: *‘urjeltxo dago arbixa’*. “Ost-” aurrizkixa—zerua edo zeruarekin zerikusixa dakoin gertaeren barri emuteko (**ostaize, ostargi, ostargittu, ostarku, ostarte, ostrai, ostondo...**), **zurgua**— bi saillen arteko lerrua edo mugia: *‘iria zurguan zuzen ebagi’*, **“jare”**— utzi, **“ittoia”** — ikuillua, **“ebali”**—erabili, **“txirrinkia”**— gurpilla.

2. ATALA

FONETIKIA (1. atala)

Oñatiko hizkeria mendebaldeko euskalkixaren aldaeratako bat da: mendebaldiarekin etorten da bat ezaugarririk gehixenetan. Fonetika arluan be hala da, nahiz eta zenbait kasutan mendebaldeko joeratik urrindu eta erdialdeko ereduaren alde egin.

Gaurkuan geure hizkeran emuten diran fenomeno fonetiko garrantzitsu batzuekin fijauko gara:

1) **Bokal luziak**

Bixkaiko sartaldian eta Deba arruan (Oñatin, batez be) gorde dira onduen bokal luziak. Batzuetan ezta samurra izaten entzundakua bokal luzia ala azentudun bokal bakarra dan esatia. Tarteko kontsonantia galduz alkarren ondoko tinbre bereko bokalak batzeko jokeria eukitten daue-eta.

Berba pare batzuetan, bokala bakarra ala bikutza izatiaren gorabeheran egoten da esangura bat ala bestia hartzeia: *baakar bat* ‘badakar bat’/*bakar bat*. *Beeratu* ‘beheratu’/*beratu*. *Goorra* ‘gogorra’/*gorra*. *Lauuna* ‘laua’/*launa*. *Saartu* ‘zahartu’/*sartu*.

Arrazoi bat baiño gehixagogatik juntau izan dira bokal bardiñak, ikusi dagigun batzuk:

1.1 Berba eratorri edo deribatuetan

banaandu ‘banandu’; *pillaatu* ‘pilatu’; *lelaatu* ‘lelotu’; *lumaatu* ‘lumatu’...

1.2 Berba akaberako –A bateri absolutibo pluralaren (-AK) markia ifiñitta

andraak ‘andreak’; *alabaak* ‘alabak’; *erropaak* ‘arropak’; *ixaak* ‘ihiak’; *neskaak* ‘neskak’; *parejaak* ‘parejak’; *zopaak* ‘zopak’...

1.3 Berba akaberako –A bateri inesibo singularraren (-AN) markia ifiñitta

boldaan ‘goldean’; *plazaan* ‘plazan’; *puntaan* ‘puntan’; *otaan* ‘kotan’; *ixixaan* ‘ia-ian’; *segiraan* ‘segidan’; *Urbixaan* ‘Urbian’ ...

1.4 Bokalen batek ondokua asimilauta

beekuein ‘bazeukaten’; *faateko* ‘joateko’; *horraatiok* ‘horregatiok’; *txikitxuua* ‘txikitxuagua’...

1.5 Arrazoi argirik barikuak

haaxe ‘huraxe’; *belaarrixak* ‘belarriak’; *artaazixak* ‘artaziak’; *garraasi* ‘garrasi’; *jaateko* ‘jateko’; *txaarrak* ‘txarrak’...

2) **Epentesixak** (bi soniduen artian beste bat sartzeia inddarketako)

I eta bokal artian <X> fonema sartzeia da gure artian normalena. Esate baterako:

behixakin, *behixok*, *dagixela*, *famelixia*, *fastiixauta*, *goixan*, *goixenien*, *haundixena*, *ixa batzuk*, *saixua*, *kafia ixo*, *argixa ixutu*, *nobixua topau*...

3) MUGATZAILLIEN REGLAK

Beste leku askotan letxe, Oñatin be berbiari mugatzaillia (-a) eransten xakonian, bokal aldaketak suertaitten dira. Alkarketan diran bokalen arabera, aldaketok bost klasetara errendiu geike:

1. $-A + A = -IA$, *ahizpia, alabiak, babia, denporia, erripia, errota, gauzia, hormia, itxuria, segia...*
2. $-E + A = -IA$. *atia, arratsaldia, barria, bestia, bidia, etxia, haserria, odolostia, potia, semia, torria ...*
3. $-I + A = -IXA$, *arbixa, ardixa, bekokixa, belarrixa, egixa, jantzixa, laixa, mendixa, zaldixa, zelaixa ...*
4. $-O + A = -UA$ *artua, astua, bertsua, kalbarixua, lastua, liñua, mazua, talua, tontua, zigarrua, zuluua...*
5. $-U + A = -UA$ *apustua, burua, dirua, kaikua, kantua, lekua, mosua, ordua, ortua, postua, sua...*

3. ATALA

FONETIKIA (2. atala)

Ondoren, banan-banan eta esaldixetan ifiñitta, mugatzaillien reglen adibide batzuk ikusiko dittugu batuko formakin konparauaz:

OÑATIN	BATUAN
<p>1. -A + A = -IA Zure <i>illobiak</i> emun <i>dosten ostikadia</i> ezta <i>txantxetakua</i> izan.</p> <p style="text-align: center;">-TZAA + A = -TZAIA <i>Lehenago labrantzaia</i> eta <i>ikaskintzaia</i> ziran gure <i>ogibidiak</i>.</p> <p>Salbuespen dira izen berezi moduan ebalten diranak: <i>aitta, ama, aittaita, amama, osaba...</i></p> <p style="text-align: center;">-A + A = A Zure <i>aitta</i> eta <i>ama</i> plazan ageri ziran</p> <p><u>Baiña kontuz diptongo eta hiatuekin:</u></p> <p style="text-align: center;">-IA + A = -IA <i>Oñatiko industria</i> oso garaatuta daguela esan leike.</p> <p style="text-align: center;">-IXA + A = -IXIA <i>Gaur egunian fruterixia</i> edo <i>karnazerixia</i> eztatit zein dan <i>karuagua</i>.</p>	<p>1. -A + A = -A Zure <i>ilobak</i> eman <i>didan ostikada</i> ez da <i>txantxetako</i> izan.</p> <p style="text-align: center;">-TZA + A = -TZA <i>Lehenago labrantza</i> eta <i>ikasgintza</i> ziren gure <i>ogibideak</i>.</p> <p>Salbuespen dira izen berezi moduan erabiltzen direnak: <i>aita, ama, aittaita, aitona, amama, osaba.....</i></p> <p style="text-align: center;">-A + A = A Zure <i>aita</i> eta <i>ama</i> plazan ageri ziren</p> <p style="text-align: center;">-IA + A = -IA <i>Oñatiko industria</i> oso garatuta dagoela esan daiteke.</p> <p style="text-align: center;">-IA + A = -IA <i>Gaur egunean fruteria</i> edo <i>karnazeria</i> ez dakit zein den <i>garestiagua</i>.</p>
<p>2. -E + A = -IA Gure <i>etxiak</i> zurezko <i>habiak</i> dako.</p>	<p>2. -E + A = -EA Gure <i>etxeak</i> zurezko <i>habeak</i> dauzka.</p>
<p>3. -I + A = -IXA <i>Atzo goizian ikusi</i> neben <i>Kale Barrixan</i> udan erosi zein kotxe <i>gorrixa/zurixa/horixa/haundixa</i>.</p>	<p>3. -I + A = -IA <i>Atzo goizean ikusi</i> nuen <i>Kale Barrian</i> udan erosi zenuen kotxe <i>gorria/zuria/horia/handia</i>.</p>
<p>4. -O + A = -UA <i>Itsasua</i> hasarreketan <i>danian</i>, gizonik <i>harruena</i> be <i>apaldu</i> egitten da.</p>	<p>4. -O + A = -OA <i>Itsasoa</i> hasarretzen <i>denean</i>, gizonik <i>harroena</i> ere <i>apaldu</i> egiten da.</p>
<p>5. -U + A = -UA <i>Rekreo-orduan</i> nere <i>gelako mutuak</i> golpe <i>haundixa</i> hartu dau <i>buruan</i>.</p>	<p>5. -U + A = -UA <i>Jolas-orduan</i> nire <i>gelako mutuak</i> kolpe <i>haundia</i> hartu du <i>buruan</i>.</p>

4. ATALA

FONETIKIA (eta 3. atala)

Orainguan zihaztuko dogu pittin bat gehixago mugatzaillien lehenengo reglia $-A + A = -IA$, eta lege horren barruan gertaketan diran zenbait gorabehera argiketan saiaturako gara.

-TZAA + A = -TZAIA / -GINTZAA + A = -GINTZAIA

Adibidez: *alkatetzaia, artotzaia, bedartzia, bizitzaia, dirutzia, ezkontzaia, hargintzaia, ikaskintzaia, jendetzaia, labrantzaia, txofertzaia...*

Izen berezi moduan ebalten diranak ez dira aldaketan: *aitta, ama, aittaita, amama...* Hau da ‘*arrebía/ahizpía/llobía/etorri da*’ esaten dogu baiña, berriz, ‘*aitta/ama/aittaita etorri da*’

Baiña ‘ama’ berbiak animalixa bateri egitten xaonian erreferentzia, orduan izen normal moduan ebalten da, esate baterako: *txarramia; katamia; txahal honen amia; nun da amia?* (basaurdiarena, adibidez)

Erderatik hartutako berbia diptongua edo hiatua dan desbardin jokaketan dogu.

- **ia** (diptongua: bokal bikotia silaba baten esaten da) = **-ia + a = -ia:**
colonia → kolonia → kolonia; farmacia → farmazia → farmazia; gracia → grazia → grazia; India → India; industria → industria → industria; sustancia → sustantzia → sustantzia;...

Joera nagusixa hau da, baiña hala eta guztiz be badira **salbuespenak:**

academia → akademixa → akademixa; envidia → inbirixa → inbirixa; familia → famelixa → famelixa; memoria → memorixa → memorixa ...

- **ía** (hiatua: bokal bikoteko bakoitza silaba desberdiñetan esaten da) = **ixa + a = -ixia:**
armería → armerixa → armerixa; carnicería → karnazerixa → karnazerixa; filosofía → filosofixa → filosofixa; ingeniería → ingenirixa → ingenirixa; lotería → loterixa → loterixa; ortografía → ortografixa → ortografixa; relojería → erlojerixa → erlojerixa; Eta beste asko: baterixa, fotografixa, makinerixa, paketerixa, porterixa ...

Baiña hemen be badira **salbuespen batzuk:** *amnistia, autonomia, ekonomia, fantasia, merkantzia, poesia, polizia ...*

Auzi hau erabagitteko esango dogu berba ezagun eta korrientetan, hau da, gure lexikuan aspalditxo sartu ziranetan, adibidez: *carnicería → karnazerixa → karnazerixa* legiori betik beteten dala, baiña oraintsu ikasi dittugunetan, berriz, ez. Kasu honeittan erderatik edo euskera batutik hartu dogun moduan esaten dittugu, adibidez: ‘autonomia’; esate baterako: *autonomia bihar da.*

Beste batzuetan berba batek bi agoskera euki leike: ‘filosofía’ gaixa edo zientzia esateko, eta berba arrunta bihurtetan danian, berriz: ‘filosofixa’; esate baterako: *haren filosofixa etzan barriketakua!*

Beste salbuespen bat be badago, erderazko azentuaren eragiñez: sofá → *sofa*. Baiña butaka→butakia; kasta→*kastia*; manta→*mantia*; planta→ *plantia*...

4) **Bustiduria: iñ, ill, itt, indd, intt, ildd eta iltt** (l, n, t eta d kontsonantiak ‘i’ baten ondoren busti edo palatalizau egitten dira). Adibidez:

i + l = ill: *billotsa* ‘bildotsa’, *billurtu* ‘beldurtu’, *dabilela*, *ebillen*, *erpillak*, *frailia*, *ibillaldixa*, *illunkaran*, *korapillak*, *mutilla*, *pillosik* ‘biluzik’, *oillaskua*, *txirikilletan*...

i + n = iñ: *antxiña*, *baiña*, *baiño*, *egiñaz* ‘eginaz’, *errotaraiño*, *eukaiñak* ‘zeukatenak’, *giñanian*, *ifiñi*, *oiñez*, *txikiñori* ‘txiki hori’...

i + t = itt: *aittajunak*, *baserritik*, *ekarri tta* ‘ekarri eta’, *eragitteko*, *eregitteko*, *eukitten*, *garbittu*, *gittuen* ‘genituen’, *goittik*, *honeittan*, *ibillitta*, *ijitto*, *ittuako* ‘itoiko’, *maitte-maitte*, *zurittutakuan*...

in + d = indd: *astuakin dda* ‘astoarekin eta’, *behixakin dda* ‘behiarekin eta’, *egindda*, *egin dda kitto* ‘egin eta kito’, *finddu*, *inddarra*, *nindduen*, *orainddiok*,... [tta] [dda] hotsak ‘eta’ juntagaillua adierazten dauenian ‘eta’ osorik idatziko dogu eta ez ‘tta’ edo ‘dda’.

intt: *ifintten*...

il + d = ildd: *bilddu*, *biribilddu*, *kankailddu*, *kilinddu*, *kukilddu*, *maspilddu*, *mutilddu*, *pusilddu*, *trankilddu*, *zailddu*...

iltt: *ibiltten*, *hiltten*, *hilttera*...

5. ATALA

AZENTUA (1. atala)

Gure sail honetako lehenengo artikuluan aittaketan geben Oñatiko euskeriak baeukala ezaugarri nabarmen bat, azentu toniko edo intentsidadekoa, hain zuzen be, ez Zuberuako edo Erronkariko hizkeraak bestekua, baiña bai nahikua garbixa eta argixa. Horrexegatik ba, gaurko artikuluan azentuaren inguruko zertzelada nagusi batzuk ikusiko dittugu .

Gure azentuak, normalian, eredu bateri jarraiketan xau, ez beti, baiña. Berba batzuk, berbiagatik beragatik edo testuinguruagatik regla nagusi horretatik kanpo geraketan dira; hori dala eta, guria “azentu mugikorreko” bariatatia dala dixue adittuak.

Oñatiko euskeran, gehixenetan, ondoko azentu-ereduari jarraiketan xako: **ezkerretik hasitta, lehenengo edo bigarren silabia izaten da azentuduna**. Ikusi dagigun silaba desbardiñeko berbak zela hartzen dauein azentua:

a) berba silababakarretan bakar horretan: *bí, géuk, láu, ló...*

b) bisilabikuetan lehenengo silaban: *áikin* ‘hareikin’, *áittak, ásko, bóta, búelta, éguen, éguzki, ésan, éusla (éuslia), éutsi (éutsixa), fándá, hórri ezta járamonik bé!, ítxi, lának, néuri...* Baiña, → *erdú honá!*

c) eta hiru silabakuetan nahiz hirutik gorakuetan bi azentu ikusten dira, batetik azentu nagusixa bigarren silaban eta gero bigarren maillako azentua azkenengo silaban: *aldíko, andría, astúa, azpíxak, berándu, etózeniàn, haundíxorrekìn, txiríkíllán/txiríkíllètàn...*

Dana dala, ‘euskerá’ berbia salbuespena da: *éuskerá, éuskerià, éuskeraz, éuskerazkua...*

Ikusi dagigun esaldi batzuetan zela egitten dogun azentua:

Fernández igéltseruak égin dáu sukáldia. Éztakit nóiz etórriko dirán igéltseruak gurera.

Lagúnak esán dáu. Lagúnak esán daué.

AZENTU-EREMUA: BERBIAREN ZUZTARRA

Azentu nagusixa hitz-zuztarrari jarten xako: atzizkixak edo deklinabideko edozein kasu-marka gehittuta be, azentua silaba berberan agerketan da:

Basérrittar, basérrittan, basérrittako, basérrikua, basérrittik...

Astúa, astúagaz, astúakin, astúetan, astúorri...

Lúr, lúrra, lúrrakin, lúrrian, lúrreko...

Hóla, hólaxe, hólakua, hólakuekin, hólakorik...

EUREN AZENTUARI EUTSI XAUEN KANPOTIK HARTUTAKO BERBAK EDO MAILLEGUAK

Hau da, erderatik hartutako berba edo maillegu batzuk, euskal berba bihurtutakuan eurak erderan eukein azentua gorde daue euskeran be, adibidez:

Bákia edo pákia, bázkaldu, dénporia, dírua, kália, kánpuan, kórruan...

Kótzia, métrua, múndua, nóbixia, Pázkuetan, ségiakin, trápuakin, zérúa, zópia...

6. ATALA

AZENTUA (2. atala)

AZENTU BIDEZKO ESANGURA-BEREIZKETAK

1. *Singularra eta plurala*

Berbeta batzuetan, berbia singularra edo plurala izan, azentua leku diferentian egoten da; Oñatiko euskeran ez:

Astúa / astúak

Basérrixan / basérrittan

Egúnian / egúnetan

Eskólako / eskóletako

Lagúnarekin / lagúnakin

Trájiari / trájiairi

Úmiagana / úmiakana

2. *Baiezko BA- eta baldintzazko BA-*

Oñatiko berbetan, azentuaren bittartez jakitten da **ba-** partikulia baieztapenekua ala baldintzazkua dan:

Errásoya be baéukeiñ (baieztapena)

Dénporia báeukeiñ, zergatik etzíran ba etorri? (baldintzazkua).

3. *Deikarixak*

Berba bat deikarixa letxe ebalten danian, azentua akaberan eruatzen dau. Adibidez:

úme (forma normala) / *umé* (deikarixa)

neskátillia (forma normala) / *neskatillía* (deikarixa)

mutíkua eta *mutikuá*

Ánton eta *Antón*, *Jóxe* eta *Joxé*; *Lóurdes* eta *Lourdés*...

4. *Esangura bana dakoin berba-pariak (azentua nun, halako esanguria)*

Kanpotik hartutako berba edo maillegu batzuk erregularra eztan azentua ekarri daue, eta euskal azentu-moldedun berba batzukandik hortantxe apartaitzen dira.

Hona hemen esangura banako berba-pare batzuk:

artía (arte, arbola klasia) / *ártia* (trebetasuna)

asía (aza, jatekua) / *Ásia* (kontinentia)

astía (zazpi egunak) / *ástia* (heldulekua)

basúa (arbolaz betetako parajia) / *básua* (edalontzixa)

betía (hutsik eztaguena) / *bétia* (astixa, aukeria)

élisia (elizkizunak ospaketako lekua) / *élisia* (buelbaka dabillan aparatua)

emía (arra eztana) / *émia* ("m" letria)

erría (erreduria) / *érria* ("r" letria)

mandúa (ganadua) / *mándua* (agintia)

sorúa (burutik ondo eztabillena) / *sórua* (zapata-zorua edo lurra)

usúa (hegatzixa) / *úsua* (ohitturia)

Bestalde, oso autonomia gutxi dakoin partikula batzuk azentua aldatu eragitten daue: **barik, ba, ez, ezin**:

barik →	<i>Hártu tarta pusketa bat</i>	eta	<i>Hartú barik ez geratu.</i>
ba →	<i>Aítta etxóstian ebillén</i>	eta	<i>Aítta baébillen zerbaittetan.</i>
ez →	<i>Berandu aillégau giñán</i>	eta	<i>Azkenian ézkiñan aillegau.</i>
ezin →	<i>Uhetik hasi jaikitten, eta ézin!</i>	eta	<i>Atzo ezín izan nintzan jaiki uhetik egun osuan.</i>

7. ATALA

AZENTUA (eta 3. atala)

Azentuari buruz aurreko bi ataletan esan gittuanak ilustraitteko, hona hemen gure herriko amandra batek bere bizimoduaren gaiñian illobiari kontautako hiru pasarte:

EGUNEROKO LANAK: (Esandako moduan jasota)

Jáikittakuán / íppen geben / lénengo / ganáuak / gobernau / ittuáko / lának / béixak / jáitzi / aspíxak / sítzak / etáa / ét a / jána / bota / ganaueiri / jána / émun / tá olakuak / géo / géuk / armósau / armósaitten gebén / saldía / tá / géro / gaiñian / esnía / sópakiñ / éta / géro / átzea / bérris / ganaueiri / émun / bérdua eró / beár-ondua eó / dáuena / éta / géo / faáten giñán / soóra / tá / íppen gittuén e / sóuan / bá / soóko / lának / atxúrrian eró / éitten gen / géo / etórten giñán / etxéa / éta / báskaldu / báskaitteko / ifintten gebén e / babía / órduan / étzan / béste / gáusaik eta / babía / ifiñtten gebén / éta / babía / jan da / póstreipe / étzan / eóten / éta / géo / báskaldutakuán / bá / andrók / íppen gittuén e / ontzíxak / garbíttu ta / sukáldia / jaso ta / ólakuak / éta / gisónak / bá / dénporia / béukeiñ / siesta purtxo bát / éta / ola /

(Oñatikuan idatzitta)

Jaikittakuan, egitten geben, lehenengo, ganaduak gobernau, ittuako lanak: behixak jaitzi, azpixak, sitzak atara, eta jana bota, ganaueiri jana emun; eta holakuak. Gero, geuk armozau. Armozaitten geben saldia, eta, gero, gaiñian, esnia zopakín. Eta gero, atzera berriz, ganaueiri emun, berdia edo, bedar-ondua edo, daguena. Eta gero, faten giñan sorora, eta egitten gittuen soruan, ba, soroko lanak: atxurrian-edo egitten geben. Gero, etorten giñan etxera eta bazkaldu. Bazkaitteko ifintten geben babia. Orduan etzan beste gauzarik-eta, babia ifintten geben. Eta babia jan eta postreirik be, etzan egoten. Eta, gero, bazkaldutakuan, ba, androk egitten gittuen ontzixak garbittu eta, sukaldia jaso eta, holakuak; eta gizonak, ba, denporia baeukein, siesta apur bat eta, hola.

BEDARRETAN: (Esandako moduan jasota)

Bái / bái / segas / ségiakin / ebáten e / egúnak / bíar / aldíko / aldíko / egúnian e / burdíka / pare bat / íru bat eró / ola / ebáte sien / láu bat ero / láu / náikua / ásko / isáte san / ségiakiñ / ebáteko / tá / géo / búelta / eréitteko ta be / launak pe / bíar / isáte sien da /

(Oñatikuan idatzitta)

Bai, bai, segaz. Segiarekin ebaten, egunak bihar. Aldiko... aldiko... egunian burdikada pare bat, hiru bat-edo, horrela ebaten ziran, lau bat-edo. Lau nahikua, asko izaten zan segiarekin ebateko. Eta, gero, buelta eragittete-eta be, lagunak be bihar izaten ziran-eta.

TXIRIKILLETAN: (Esandako moduan jasota)

Úmiak / giñanian / bérri / ibíltten giñán / jolásen / sokásaltoká / sapákonetán / afielka be / bá / potólóka / intxáurrakin be / bá / éta / txiikilletan be / bá / txiikilletán / isáte san / bí / makílla / ártu / bát / txikítxua / isáte san / éta / bestia / lusíaua / éta / bát / ifiñi / txikiñoi / lúrrian da / aundíxorrekiñ / jó / púntaan da / txiikilliai / eráiñ dda / géo / jó / arékiñ dda / bota / éta / ítten gittuén e / ola / arrástu batzuk / métroti / métroa eró / ola / éta / arrástuik / géixen / ítten enak / irábasten en / éta / bátzuetan e / isáte san / billótza / jokátu bia gelá / páskuetan / jaáteko / báina / sékula be / és kiñan / alláu / billótzik / jaátea / txiikilletan be / askótan / ibíltten giñán / tá / mutíkua / pérris / trónpuetan da / arrápo-arrapoka tá / górdede-gordeka tá / ola / ibíltten giñán /

(Oñatikuan idatzitta)

Umiak giñanian, berriz, ibiltten giñan jolasian sokasaltoka, sapakonetan, afielka be bai, potoloka, intxaurrakin be bai eta txirikilletan be bai. Txirikilletan izaten zan bi makilla hartu, bat txikitxuagua izaten zan eta bestia luziagua eta bat ifiñi, txikiñori, lurrian eta, haundixorrekin jo puntan eta txirikilliari eragin; eta gero jo harekin eta bota. Eta egitten gittuen, horrela, arrasto batzuk, metrotik metrora eta horrela. Eta arrastorik gehixen egitten ebenak irabazten eben. Eta, batzuetan, izaten zan billotsa jokatu bihar gebela, Pazkuetan jateko, baiña sekula be ezkiñan aillegau billotsik jatera. Txirikillatan be askotan ibiltten giñan. Eta mutikuak, berriz, tronpuetan-eta, harrapo-harrapoka-eta, gorde-gordeka-eta; horrela ibiltten giñan.

8. ATALA

DEKLINABIDIA (1. atala)

Oraingo alian atal barri batian sartuko gara, deklinabidiarenian hain juxtu be. Eta gaixari hasieria emuteko eguneroko berbaan deklinabide tablia ikusten hasiko gara. Honen barri emuteko bokalez amaitutako berba bizibage bat aukeratu dogu: mendi berbia. Ikusi dagigun zela deklinaitten dan:

		MUGABAGIA	MUGATUA	
			Singularra	Plurala
B O K A L E Z	Nor/Zein	mendi	mendi x A	mendi x AK
	No(r)k/Zeinek	mendi K	mendi x AK	mendi x AK
	Nori/Zeineri	mendi RI	mendi x ARI	mendi x AI/EI/AIRI/EIRI
	Noren/Zeinen	mendi REN	mendi x AREN	mendi x EN
	Norendako/ Zeinendako	mendi RENDAKO mendi RENTZAKO	mendi x ARENDAKO mendi x ARENTZAKO	mendi x ENDAKO mendi x ENTZAKO
	Norekin/Zeinekin Nogaz/Zeinegaz	mendi REKIN mendi GAZ	mendi x AREKIN mendi x AGAZ	mendi x AKIN -
	Zerez	mendi Z	-	-
	Nun	mendi f TAN	mendi x AN	mendi x ETAN mendi f TAN
	Nungo	mendi f TAKO	mendi KO	mendi x ETAKO mendi f TAKO
	Nundik	mendi f TATIK	mendi f TIK	mendi x ETATIK mendi f TATIK
	Nora	mendi f TARA	mendi RA	mendi x ETARA mendi f TARA
	Norako	mendi f TARAKO	mendi RAKO	mendi x ETARAKO mendi f TARAKO
	Noraiño	mendi f TARAIÑO	mendi RAIÑO	mendi x ETARAIÑO mendi f TARAIÑO
	Noruntz	mendi f TARUNTZ	mendi RUNTZ	mendi x ETARUNTZ mendi f TARUNTZ
	No(r)gatik/ Zeinegatik	mendi GATIK	mendi x AGATIK	mendi x AKATIK
	Zerik	mendi RIK		
Zertzat	mendi TZAT			

Labur-labur esanda honeik dira gure deklinabidiaren berezittasun nagusixenak euskera batuarekin konparauta:

1. NOR pluralaren eta NORK singular eta pluralaren kasu-markia -AK da hiruretan.
2. NORI kasu pluralerako hiru-lau forma dittugula esango dogu: -AI, EI, eta -AIRI -EIRI (batzutan -aidi/-eidi agozkatuta)

3. NOREKIN kasuagaz batera NOGAZ kasua asko ebalten dogu, baiña beti mugatu singularrian edo mugabagian.
4. ZEREZ kasua singularrian eta pluralian ixixa ezta iñoiz ebalten. Mugabagian, berriz, bai. Bere ordezt NOREKIN-ZEREKIN, NOGATIK eta –REN GAIÑIAN kasuak ebalten dittugu.
5. NORUNTZ kasua singularrian ebalten da batez be. Pluralian eta mugabagian, berriz, ez hainbeste. Haren esangura beretsuarekin ebalten dittugunak ALDERA eta ALDERUNTZ posposiziñuak dira.
6. Bizidunen lekuzko kasuak mugatu pluralian doiazenian –**KA** egitten dogu: -**kandik**, -**akana**, -**akanaiño**; eta -**akatik** bizidunetan zein bizibagietan.

9. ATALA

DEKLINABIDIA (2. atala)

Deklinabidiaren bigarren atal honetan eguneroko berbaan deklinabide tabliarekin jarraituko dogu. Orainguan kontsonantez amaitutako berba bizidun bat aukeratu dogu: lagun berbia. Ikusi dagigun zela deklinaitten dan:

		MUGABAGIA	MUGATUA	
			Singularra	Plurala
K O N T S O N A N T E Z		lagun	lagunA	lagunAK
	Nor/Zein	lagun e K	lagunAK	lagunAK
	No(r)k/Zeinek	laguneRI	lagunARI	lagunAI/-EI/-AIRI/-EIRI
	Nori/Zeineri	lagunEN	lagunAREN	lagunEN
	Noren/Zeinen	lagunENDAKO lagunENTZAKO	lagunARENDAKO lagunARENTZAKO	lagunENDAKO lagunENTZAKO
	Norekin/Zeinekin Nogaz/Zeinegaz	lagunEKIN lagun e GAZ	lagunAREKIN lagunAGAZ	lagunAKIN -
	Zerez	lagun e Z	-	-
	NOrenGAN	-	-	-
	NOrenGANDIK	LagunEGANDIK	lagunAGANDIK	LagunAKANDIK
	NOrenGANA	LagunEGANA	lagunAGANA	LagunAKANA
	NOrenGANAIÑO	lagunEGANAIÑO	lagunAGANAIÑO	LagunAKANAIÑO
	NOrenGANUNTZ	lagunEGANUNTZ	lagunAGANUNTZ	LagunAKANUNTZ
	No(r)gatik/ Zeinegatik	lagunEGATIK	lagunAGATIK	lagunAKATIK
	Zerik	lagunIK		
	Zertzat	lagunTZAT		

Labur-labur esanda hona hemen deklinabide tabla honen berezittasun nagusixenak euskera batuarekin konparauta:

- 1.- **NOR** pluralaren eta **NORK** singular eta pluralaren kasu-markia **-AK** da hiruretan.
- 2.- **NORI** kasu pluralerako hiru-lau forma dittugula esango dogu: **-AI, EI**, eta **-AIRI -EIRI** (batzutan -aidi/-eidi agozkatuta)
- 3.- **NOREKIN** kasuagaz batera **NOGAZ** kasua asko ebalten dogu, baiña beti mugatu singularrian edo mugabagian.
- 4.- **ZEREZ** kasua singularrian eta pluralian ixixa ezta iñoiz ebalten. Mugabagian, berriz, bai. Adibidez: *oiñez fan, eskuz egin, lagunez beteta egon, jendez jositta edo lepo egon, bokalez amaittu, indarrez gaiñezka egon, gogoz kontra egin...* Bere ordez **NOREKIN-ZEREKIN, NOGATIK** eta **-REN GAIÑIAN** kasuak ebalten dittugu.
- 5.- **NOrenGAN** kasua ezta ebalten. **NOREKIN-ZEREKIN** entzungo dogu bere lekuan: *Eztaukat konfiantzarik zurekin. Hik eztok Jangoikuakin sinisketan. Badakozu bape federik horrekin?*

6.- **NOrenGANUNTZ** kasua apenas ebaltzen da. Aizkomete, **NOrenGANA** ebalitta adierazten dogu kasu hau.

7.- Bizidunen lekuzko kasuak mugatu pluralian doiazanien **-KA** egiten dogu: -
akandik, **-akana**, **-akanaiño**; eta **-akatik**, bizidunetan zein bizibagietan.

10. ATALA

DEKLINABIDIA (3. atala)

ERAKUSLIAK

	HAU	HORI	HA
NOR/ZEIN	s. hau p. honeik	hori horreik	ha ha hareik
NORK/ZEIÑEK	s. honek p. honeik	horrek horreik	harek/hak hareik
NORI/ZEIÑERI	s. honi p. honeiri	horri horreiri	hari hareiri
NOREN/ZEIÑEN	s. honen p. honein	horren horrein	haren harein
NORENAKO/TZAKO ZEIÑENAKO/TZAKO	s. honendako p. honeinddako	horrendako horreinddako	harendako hareinddako
NOREKIN/ ZEIÑEKIN	s. honekin p. honeikin	horrekin horreikin	harekin hareikin
NOGAZ/ ZEIÑEGAZ	s. honegaz p. honeigaz	horregaz horreigaz	haregaz hareigaz
NORTAZ	honez ---	horrez ---	harrez ---
NUN	s. honetan p. honeittan	horretan horreittan	haretan hareittan
NUNGO	s. honetako p. honeittako	horretako horreittako	haretako hareittako
NUNDIK	s. honetatik p. honeittatik	horretatik horreittatik	haretatik hareittatik
NORA	s. honetara p. honeittara	horretara horreittara	haretara hareittara
NORUNTZ	---	---	---
NORAIÑO	s. honetaraiño p. honeittaraiño	horretaraiño horreittaraiño	haretaraiño hareittaraiño
NOrenGANA/ ZEIÑEGANA	s. honegana p. honeikana	horregana horreikana	haregana hareikana
NOrenGANDIK/ ZEIÑEGANDIK	s. honegandik p. honeikandik	horregandik horreikandik	haregandik hareikandik
NOrenGANAIÑO/ ZEIÑEGANAIÑO	s. honeganaiño p. honeikanaiño	horreganaiño horreikanaiño	hareganaiño hareikanaiño
NOrenGATIK/ ZEIÑEGATIK	s. honegatik p. honeikatik	horregatik horreikatik	haregatik hareikatik

Oharrak:

- 1) Gure zenbait forma eztaoz bat batukuekin, horreik illunian idatzi dittugu.
- 2) Hirugarren gradurako formetan *haik, hairi, hain, hainddako, haikin...* be entzuten dira.
- 3) NORTAZ kasua *honezkero, harrezkero* eta horrelako berba batzuetan bakarrik ebalten da.
- 4) NORUNTZ kasua, berriz, ezta asko ebalten.

11. ATALA

DEKLINABIDIA (4. atala)

ERAKUSLE INDDARTUAK

	HAUXE	HORIXE	HAXE
NOR/ZEIN	s. hauxe p. honeitxek	horixe horreitxek	haxe hareitxek
NORK/ZEIÑEK	s. honetxek p. honeitxek	horretxek horreitxek	haretxek/haxek hareitxek
NORI/ZEIÑERI	s. honetxeri p. honeitxeri/-eiri	horretxeri horreitxeri/-eiri	haretxeri hareitxeri/-eiri
NOREN/ZEIÑEN	s. honetxen p. honeitxen	horretxen horreitxen	haretxen hareitxen
NORENDAKO/TZAKO ZEIÑENDAKO/TZAKO	s. honetxendako p. honeitxendako	horretxendako horreitxendako	haretxendako hareitxendako
NOREKIN/ ZEIÑEKIN	s. honetxekin p. honeitxekin	horretxekin horreitxekin	haretxekin hareitxekin
NOGAZ/ ZEIÑEGAZ	s. honetxegaz p. honeitxegaz	horretxegaz horreitxegaz	haretxegaz hareitxegaz
NUN	s. honetxetan p. honeitxetan	horretxetan horreitxetan	haretxetan hareitxetan
NUNGO	s. honetxetako p. honeitxetako	horretxetako horreitxetako	haretxetako hareitxetako
NUNDIK	s. honetxetatik p. honeitxetatik	horretxetatik horreitxetatik	haretxetatik hareitxetatik
NORA	s. honetxetara p. honeitxetara	horretxetara horreitxetara	haretxetara hareitxetara
NORUNTZ	---	---	---
NORAIÑO	s. honetxetaraíño p. honeitxetaraíño	horretxetaraíño horreitxetaraíño	haretxetaraíño hareitxetaraíño
NOrenGANA/ ZEIÑEGANA	s. honetxegana p. honeitxekana	horretxegana horreitxekana	haretxegana hareitxekana
NOrenGANDIK/ ZEIÑEGANDIK	s. honetxegandik p. honeitxekandik	horretxegandik horreitxekandik	haretxegandik hareitxekandik
NOrenGANAIÑO/ ZEIÑEGANAIÑO	s. honetxeganaiño p. honeitxekanaiño	horretxeganaiño horreitxekanaiño	haretxeganaiño hareitxekanaiño
NOrenGATIK/ ZEIÑEGATIK	s. honetxegatik p. honeitxekatik	horretxegatik horreitxekatik	haretxegatik hareitxekatik

Oharrak:

- 1) Euskera batuan erakusliak inddarketako –TXE- edo –XE- ebalten dira. Kolore illunaguan jarri dittugu batuarekin bat datozen formak.
- 2) Hirugarren gradurako formetan *haitxek, haitxeri, haitxen, haitxendako, haitxekin...* be entzuten dira.
- 3) Lekuzko kasuetan (nun, nungo, nundik, nora eta noraiño) –TXE- inddartzaillia tartian barik, akaberaban be entzuten da gradu danetan: ***honetantxe, honetakotxia, honetatitxek, honetaraxe, honetaraxeraiño...***
- 4) NORTAZ edo instrumental kasua ezta ebalten.
- 5) NORUNTZ kasua, berriz, oso gutxittan ebalten da.

12. ATALA

DEKLINABIDIA (5. atala)

ERAKUSLE INDDARTUAK:

BER- saillekuak

NOR / ZEIN	berau	berori	bera
NOrK / ZEIÑEK	beronek	berorrek	berak
NORI / ZEIÑERI	beroni	berorri	berari
NOREN / ZEIÑEN	beronen	berorren	bere / beraren
NORENDAKO/TZAKO ZEIÑENDAKO/TZAKO	beronendako	berorrendako	beretako-beretzako/ berarendako
NOreKIN / ZEIÑEKIN	beronekin	berorrekin	berakin/ berarekin
NOGAZ / ZEIÑEGAZ	beronegaz	berorregaz	beragaz
NOreGAN/ ZEIÑEGAN	_____	_____	_____
NOrenGANA/ ZEIÑEGANA	berone(n)gana	berorre(n)gana	beragana / berare(n)gana
NOrenGANDIK/ ZEIÑEGANDIK	berone(n)gandik	berorre(n)gandik	beragandik / berare(n)gandik
NOrenGANAIÑO / ZEIÑEGANAIÑO	berone(n)ganaiño	berorre(n)ganaiño	beraganaiño / berare(n)ganaiño
NOrenGATIK/ ZEIÑEGATIK	berone(n)gatik	berorre(n)gatik	beragatik / berare(n)gatik

Bigarren graduko erakusle inddartu honeik badakoi beste funtziño bat, BERORIKA tratamenduarena, baiña hau alde batera itzitta eta oraingo funtziño honetan, aittaketan dogun pertsonia edo gauzia gure aurrekaldian daguenian ebalten dogu, e.b: *Esan egixok berorri! Jertsei honegaz fango nai? Bai, berorregaz ondo hago.*

Lekuzko kasuetan, bizibagien kasuan, *bertan, bertako...* eta honen saillekuak ixixa bakarrik entzun leike. Esate baterako: *Etxe honetan bertan jaixo nintzuan; auzo honetakuak bertakuak gara gu, nahiz eta kanpuan bizi... eta abar.*

NOreGAN/ZEIÑEGAN kasuaren ordeztu, NOreKIN/ZEIÑEKIN kasua ebatzen dogu: *Bere gaiñian eztako konfiantzarik, edo, bere buruarekin eztako konfiantzarik*

EUR- saillekuak

NOR / ZEIN	eurak	eurok
NOrK / ZEIÑEK	eurak	eurok
NORI / ZEIÑERI	eurai / eurairi	euroi / euroiri
NOREN / ZEIÑEN	euren	euron
NORENDAKO/TZAKO ZEIÑENDAKO/TZAKO	eurendako / eurentzako	eurondako / eurontzako
NOrEKIN / ZEIÑEKIN	eurakin	eurokin
NOGAZ / ZEIÑEGAZ	euragaz	eurogaz
NOrEGAN/ ZEIÑEGAN	_____	_____
NOrEGANA/ ZEIÑEGANA	eurengana /eurakana	euro(n)gana /eurokana
NOrEGANDIK/ ZEIÑEGANDIK	euragandik/eurakandik	eurogandik /eurokandik
NOrEGANAIÑO / ZEIÑEGANAIÑO	euraganaiño/eurakanaiño	euroganaiño /eurokanaiño
NOrEGATIK/ ZEIÑEGATIK	euragatik /eurakatik	eurogatik /eurokatik

13. ATALA

DEKLINABIDIA (6. atala)

AUZO IZENEN DEKLINAZIÑUA

Gaurkuan Oñatiko auzuen izenetan erreparauko dogu, izan be herrixaren luze zabaliam makiña bat auzo dittugu. Eurak izentaitteko izen desberdiñak ebalten dittugu eta deklinaitteruzkuan be -ezin ba izan bestela!- joera desbardiñak ikusten dira. Ia ba kontu hau argiketako gauza garien!

	LEKUZKO KASUAK				
	NUN	NUNGUA	NUNDIK	NORA	NORUNTZ
ARANTZAZU	ArantzazuN	ArantzazuKUA	ArantzazuTIK	ArantzazuRA	ArantzazuRUNTZ
ARAOTZ	AraotzeN	AraozGUA	AraozDIK	AraotzeRA	AraotzeRUNTZ
AURREKOMENDIXA	AurrekomendixaN	AurrekomendiKUA	AurrekomendiTTIK	AurrekomendiRA	AurrekomendiRUNTZ
BEREZAO 'Santa Lutzia'	BerezaonN	BerezaokUA	BerezaotIK	BerezaoraRA	BerezaorUNTZ
GARAGALTZA 'San Juan'	GaragaltzaN	GaragaltzaKUA	GaragaltzaTIK	GaragaltzaRA	GaragaltzaRUNTZ
GARIBAI	GaribaiN	GaribaiKUA	GaribaitTIK	GaribaiRA	GaribaiRUNTZ
GORIBAR 'Kasablanka'	GoribarreN	GoribarGUA	GoribarDIK	GoribarreRA	GoribarreRUNTZ
LARRAÑA "Narria" goikua eta behekua.	LarrañaN	LarrañaKUA	LarrañaTIK	LarrañaRA	LarrañaRUNTZ
LEZESARRI	LezesarriN	LezesarriKUA	LezesarritTIK	LezesarriRA	LezesarriRUNTZ
MURGIXA 'Asentzio'	MurgixaN	MurgiKUA	MurgitTIK	MurgiRA	MurgiRUNTZ
OLABARRIETA 'Olabarta'	OlabarrietaN	OlabarrietaKUA	OlabarrietaTIK	OlabarrietaRA	OlabarrietaRUNTZ
SANTXOLOPETEGI "Txantxilipizti" "Madalena"	SantxolopetegiN	SantxolopetegiKUA	SantxolopetegitTIK	SantxolopetegiRA	SantxolopetegiRUNTZ
TORREAUZO 'San Pedro'	TorreauzoN	TorreauzoKUA	TorreauzoTIK	TorreauzoRA	TorreauzoRUNTZ
URIBARRI	UribarriN	UribarriKUA	UribarritTIK	UribarriRA	UribarriRUNTZ
URREXOLA (E. Jauria/Euskaltzaindia)	UrrexolaN	UrrexolaKUA	UrrexolaTIK	UrrexolaRA	UrrexolaRUNTZ
URRUXOLA (Udala)	UrruxolaN	UrruxolaKUA	UrruxolaTIK	UrruxolaRA	UrruxolaRUNTZ
URRUSULA (auzotarrak)	UrrusulaN	UrrusulaKUA	UrrusulaTIK	UrrusulaRA	UrrusulaRUNTZ
ZAÑARTU	ZañartuN	ZañartuKUA	ZañartuTIK	ZañartuRA	ZañartuRUNTZ
ZUBILLAGA	ZubillagaN	ZubillagaKUA	ZubillagaTIK	ZubillagaRA	ZubillagaRUNTZ

Oharrak:

- 1) Auzuaren izen nagusixaren azpitan bigarren maillan ebalten diran beste izen batzuk be jarri dittugu.
- 2) Nahiz ta berez '*Aurrekomendixa*' auzua ez izan, bertan dagozen baserrixak (Sarramendi, Koroso, Lizargarate...) auzo nortasun haundixa dakoillako eta leku-izen hori oso ezaguna dalako jarri dogu zirindara honetan.
- 3) Lehenagoko zaharrak-eta **Berezau** esaten ei euen eta hortik: **BerezaUN**, **BerezaUTIK**, **BerezaURA**...etab.
- 4) *Murgixa* izen propixuaren akaberako 'a' ezta berezkua, Azkoittia, Azpeittia, Ermua, Hondarribia, Iruñea...berben kasuen modukua da.
- 5) Noruntz kasua ezaguna baldin bada be, honen lekuan 'aldera' posposiziñua ebalten dogu gehixenetan, adibidez: *Zubillaga aldera*, *Araotz aldera*, *Zañartu aldera*, *Aurrekomendi aldera*...

14. ATALA

DEKLINABIDIA (7. atala) / KALE-AUZO, KALE eta KANTOIAK

Gaurkuan Oñatiko kalera jaitsiko gara eta bertako kale-auzo, kale eta kantue batzuen izenen deklinaziñuarekin fijauko gara, ia argigarririk topaitten dogun! Baiña, astunegixa ez izateko, arazoren bat emuten dauein izenak bakarrik deklinauko dittugu.

	LEKUZKO KASUAK				
	NUN	NINGUA	NUNDIK	NORA	NORUNTZ
<i>Kale-auzuak</i> ERREKALDE OLAA (1) SAN LORENTZO (2)	OlaaN	OlaaKUA	OlaaTIK	OlaaRA	OlaaRUNTZ
<i>Kale-auzo barrixak</i> BIDEBARRIETA (3) KALEGOIXENA (4) KURTIDERIXA SAN MARTIN UGARKALDE URBIETA	KalegoixenaN KurtiderixaN San MartiñEN	KalegoixenaKUA KurtiderixaKUA San MartinGUA	KalegoixenaTIK KurtiderixaTIK San MartinDIK	KalegoixenaRA KurtiderixaRA San MartiñeRA	KalegoixenaRUNTZ KurtiderixaRUNTZ San MartiñeRUNTZ
<i>Kaliak</i> ATZEKO MENDIKO PATRUE PORTU SAN ANTUE SAN JUAN	Atzeko Mendiko Patrue Portu San Antue San Juan	Atzeko Mendiko Patrue Portu San Antue San Juan	Atzeko Mendiko Patrue Portu San Antue San Juan	Atzeko Mendiko Patrue Portu San Antue San Juan	Atzeko Mendiko Patrue Portu San Antue San Juan
KALE BARRIXA KALE ZAHARRA	Kale barrixaN Kale zaharriAN	Kale barriKUA Kale zaharreKUA	Kale barriTIK Kale zaharreTIK	Kale barriRA Kale zaharreRA	Kale barriRUNTZ Kale zaharreRUNTZ
KANPANTXO PLAZIA ABENIDIA (Etorbidia) ARBOLEDA (Zuhaiztia)	KanpantxoN PlazaN AbenidaN ArboledaN	KanpantxoKUA PlazaKUA AbenidaKUA ArboledaKUA	KanpantxoTIK PlazaTIK AbenidaTIK ArboledaTIK	KanpantxoRA PlazaRA AbenidaRA ArboledaRA	KanpantxoRUNTZ PlazaRUNTZ AbenidaRUNTZ ArboledaRUNTZ
SANTA MARIÑA IBARRA (6)	Santa MariñaN IbarraN	Santa MariñaKUA IbarraKUA	Santa MariñaTIK IbarraTIK	Santa MariñaRA IbarraRA	Santa MariñaRUNTZ IbarraRUNTZ
<u>Kantoiak</u> Naparrenekua... KANTONOSTE (6) GERRIKO	Naparreneko <i>kantoiAN</i> KantonosteN	... kantueKUA KantonosteKUA	... kantoiTTIK KantonosteTIK	... kantueRA KantonosteRA	... kantueRUNTZ KantonosteRUNTZ

Oharrak:

- 1) *Olaa* ‘a’ luzia eta guzti gaur eguneko *Olakua* da.
- 2) Oraingo *San Lorentzo* auzua sasue bateko ‘*Narria behekua*’ izenarekin ezaguketan zanaren zati bat da.

- 3) *'Bidebarrieta'* kale baten izena izan arren, kale horren inguruan egindako beste kaliari be *Bidebarrieta* esaten dostegu.
- 4) Gure fonetikia errespetauaz *'Kalegoixena'*, ofizial *'Kalegoiena'* bada be. Ikusten dozuenez, izen propixo moduan deklinauta dago.
- 5) Moltzo honetako kale-izenak sarritan berba bakarra moduan hartzen dira eta ondorixoz *Atzekokalen, Mendikokalen, Patrukekalen, Portukalen ...*eta abar entzuten da.
- 6) *Ibarra* eta *Kantonoste* be izen propixo moduan deklinauta dagoz.
- 7) Noruntz kasua ezaguna baldin bada be, honen lekuan 'aldera' posposiziñua ebalten dogu gehixenetan, adibidez: *Olaa aldera, San Martin aldera, Patrue kale aldera, Ibarra aldera...*

15. ATALA

DEKLINABIDIA (8. atala) / BIRDEKLINAZIÑUA I

Gaurkuan birdeklinaziñuaren gaixari helduko xaugu. Izan be, berba egitteko era hau galduaz edo gure ago-ezpanetan urrittuaz doia.

Berba bat behin baiño gehixagotan deklinaitten danian birdeklinaitten dala esaten dogu.

Eta ondorengo deklinabide kasuak batzeia da normalena:

- a) NOREN kasuan beti birdeklinau leike: *Reyesena, neriakin, lagunanian...*
- b) Taberna edo establezimenduen izenetan asko ebalten da: *Luisenian, Anttonenian, Pakonian, Silleronian, Lukasenian, Juan Mariñian...*
- c) Eta baita zerbitzu (etxe edo kontsulta) batera zoiazela esateko: *Galartzanera, Sagarzazunera, Ayechunera...* Profesional horregana zoiazela esan gura dogunian, berriz: *medikuana noia, notarixuana, dentistiana, okulistiana, kallistiana, masajistiana, psikologuana...(1)*
- d) -KO erantsi leikixo beste kasu askori: *egurrandako, egurrezko, etxerako, etxeruzko, etxeraiñoko...* Eta orduan, berriz deklinau leike: *egurrandakua, egurrezkuakin, etxeruzkuan...*

Noiz -REN eta noiz -KO?

Aittaketan dogun izenak bizidun bateri egitten baxao erreferentzia NOREN kasua tartekauko dogu: *ama(ren)ian, Tere(ren)ian, Altuna(ren)ian...*

Biziduna ezpada, orduan NONGO edo dagokixon kasua, beste ezer be ez: *HaitzeKUan, botikaN, ZerrajeraTIK* . Ikusi dagigun ejenplo gehixago:

NUN: *Amanian(2) dira; tianian dagoz; amandrianian geratu dira; anaianian...*

NUNDIK: *Amanetik gatoz; tianetik ekarri daue tarta hori; amandrianetik hartuko dogu ogi bat . Anaianetik...*

NORA: *Eruan pakete hau amanera; tianera noiz fango zarai? amandrianera zer eruango zeke? Anaianera...*

Pertsona-izenordaiñakin:

Gurian hau eta hau pasau da; **guretik** urtengo dogu; gero etorri **gurera**; **guriak** eztau ba holakorik esaten! **Guriari** alperrik preguntauco xatzu! **Guriakin** jai dakok! **Gurian** (gure mutillaren) aldian zuena motela dok ba!

Gulakon (gu bezelakoren) batek esango xuan hori. **Gulakorik** (gu bezelakorik) etxagok hemen!

Anae zaharrenak ZerrajeraN egitten eben lana, eta gaztienak, berriz, OnraitaNIAN.

Topaitten zabiltzen ardao goxo hori **Emilsonian** topauko dozu.

Don **Pedruenekuak** Bilbora fan ei ziran bizi izatera.

Lehen ardaa **Edmundonetik** ekarten geben, gero hasi giñan **Hillarionetik** ekarten.

Pentsua, berriz, betik ekarri izan dogu **Sindikaturtik**.

Ogixa *Eskolatxonetik*, *Egañanetik* edo *Migelenetik*. Baita *Illarramendiñetik* be

Gure aitta ulia ebaterra *Nikolasenera* faten da eta lehen *Sesiñanera*.

Hori iñun topaittenan *Juanitosenian* topauko dozu.

Haitzekuan jenero ona eta ondo ifiñitta eukitten euein.

Oharrak:

- 1) Kasu honeik danak osorik idatzi biharko lirake: *medikuaGAna*, *notarixuaGAna*, *dentistiaGAna*...
- 2) Berba egitteruzkuan NOREN kasuko –re- esaten eztogun arren, idaztia erabagi dogu NUN kasutik ezbardinketako: *ama* etxian dagoz *amaREn* etxian dagoz;
amakin bizi da *amaREkin bizi da*. Arau honi jaraittuaz birdeklinaziñuaren kasuan be idaztia komeniko litzake: *AmaREnian*; *AmaREnetik*; *AmaREnera*; *guriaREkin*; *guriaREn*; *gulakoREn*...
- 3) Aittatutako denda asko gaur egunian desagertuta dagoz.

16. ATALA

DEKLINABIDIA (9. atala) / BIRDEKLINAZIÑUA II

Oraingo alian birdeklinaziñuaren bigarren atalari ekingo xaugu, gai honek emuten dau horretarako lain-eta. Hasteko herriko eta inguruko herritako fabrika-izen batzuk hartu eta deklinauko dittugu: Lehenengo multzukuak deklinaziño normala eskatuko daue izen arruntak, komertzialak edo markak diralako. Bigarrenekuak, berriz, birdeklinaziñua eskatuko daue famelixa-izenak diralako eta horreittan NOREN kasua tartekaitten dalako. Ikus dagigun ejenpluok:

	NUN	NUNGUA	NUNDIK	NORA
Altos Hornos (Bergara)	Altos Hornose N	Altos Hornose KUA	Altos Hornose TIK	Altos Hornose RA
Fagor	Fagorre N	Fagorre KUA	Fagorre TIK	Fagorre RA
Zahor	Zahorre N	Zahorre KUA	Zahorre TIK	Zahorre RA
Ulma	Ulma N	Ulma KUA	Ulma TIK	Ulma RA

Altuna Hnos	Altuna NIAN (1)	Altuna NEKUA	Altuna NETIK	Altuna NERA
Garay (2)	Garai ÑIAN	Garai ÑEKUA	Garai ÑETIK	Garai ÑERA
Patrizio Etxeberria (Legazpi)	Patrxio NIAN	Patrxio NEKUA	Patrxio NETIK	Patrxio NERA

Noruntz kasuaren orde, ‘aldera’ posposiziñua ebalten dogu gehixenetan, adibidez: *Fagor aldera, Ulma aldera, Garaiña aldera, ...*

Denda edo establezimendu batzuen izenakin testutxo batzuk osatu dittugu birdeklinaziñua zela egitten dan ikusteko:

*Lehen Kale Zaharrian bertan bazan makiñatxo bat denda, haundi eta txiki, jan-gauzia erosteko: **Emiliona** (3), **Rakelena**, **Terena**, San Migel kooperatibia, Spar, **Sabasena**... Orain, berriz, jateko zeozero erosi gura badozu, Kale Barriraiño etorri bihar, hau da komerixia!*

*Lehenagoko boda gehixenak **Paulitonian** izaten ziran.*

***Migelkapagiñenekuakin** pariente egitten gara aittajaun aldetik.*

*Lehengunian txikiteo formala egin geben, **Anttonenian** hasi eta Harripen akabo, baiña taberna honeittatik danetatik pasau eta gero: **Anttonenetik** Boisera, hemendik **Umerezenera**, gero **Otamendiñera**, gero handik Goienatik Atzeko kalera pasau eta Bogara. Ondoren Aloña Mendira, beheratxugo beste bat jo geben Gurian, handik Kale Barrira etorritta Arranora, gero plazara eta han taberna baten bakarrik sartu giñan, Oñatin; gero Kale Zaharrera eta han lehenengo **Txaketuenian** hartu geben txikito bat, gero **Pakonian**, gero **Luisenian**, gero beste bat Onan, gero agustiñuen kalera fan eta Ongin be sartu giñan eta atzenian, halako baten Harripen akabo geben. Arraixua, enaue berriz harrapoko!*

Okelia Rodrigonetik, Juan Mariñetik, Migelenetik, Joxenetik lehenago eta Kaxintonetik geruago edo Anitanetik (4) ekarten geben. Ondoren Kooperatibatik. Eta azkenaldi honetan Eroskitik, BMtik edo DIAtik.

Esaeretan sarri ebalten da: *Horrek fundamentua aldeko Patxikonian xakok!
Egon hadi begira aldeko Patxikonera!
Burua aldeko Patxikonian eukitten xok horrek!*

Oharrak:

- 1) Aurreko numeruan aittaketan geben moduan birdeklinautako berba honeik danetan NOREN kasuko –RE- hori idaztia komeniko litzake: *AltunaREnian, AltunaREnekua, AltunaREnetik, AltunaREnera.*
- 2) Hijos de Juan de Garay izen ofiziala dakon fabrikiak herrixan euskeraz *Garaiña* esaten xaugu, hau da, Zeiñen edo Noren kasua gehi ‘a’ artikulua, *GaraiREna*, baiña esateruzkoan –RE- hori jan egitten dogu eta Garaiña geraketan da. Hori izen propixo moduan hartuta deklinau egitten dogu: *Garaiñian, Garaiñeko, Garaiñetik, Garaiñera* ...
- 3) *EmilioREna, TereREna, PaulitoREnian, PatxikoREnian...* idatzitta.
- 4) Aittatutako denda eta establezimendu asko gaur egunian itxitta dagoz.

17. ATALA

DEKLINABIDIA (10. atala) / BASERRI-IZENAK

Oraingo alian geure herriko baserri-izenai aztertu bat emutia pentsau dogu. Izan be, Oñati lurrez hain zabala da Gipuzkuako leku gutxitan topauko dozu hemen beste baserri. Laurehun-laurehun eta berrogeita hamar, hor nunbait.

Baserri-izenen jatorrixa azterketaruzkuan, berriz, ikusten dogu arrazoi edo zuztar bat baiño gehixago daguela baserri bateri izen bat ifintteko. Ezta samurra izango danak sailkaketia baiña multzo honeik, behintzat, ikusten dittugu:

- a) **Etxia nun dagueen esaten doskuenak edo ingurua deskribaitten daueiñak:** *Soroandieta* [Soranditta] (soro+haundi+eta) (A); *Urgain* (ur+gain) (Ar); *Gorosbizkar* [Koixkar] (goroso+bizkar), *Eltzikorta* (Au); *Zelaibarren* [Zelabarren] (zelai+barren) (B); *Kurpide* (gurdi+bide) (G); *Zubiate* (zubi+ate) (Ga); *Goribar* (bolu+ibar = Bolibar = Boribar = Goribar) (Go); *Irubideta* [Irubieta] (hiru+bide+eta), *Korta* (L); *Goixenetxe* (goixen+etxe) (Le); *Buztinzurieta* (buztin+zuri+eta) (M); *Muñokua* [Moñokua] (muiño+kua), *Arizmuiño* [Amiño] (aritz+muiño), *Kortabarri* (O); *Osiñagakua* (osiñ+aga+kua) (S); *Azpikua* (azpi+kua) (T); *Egikua* (hegi+kua) (U); *Barrenetxe* (txikiña eta haundixa) (barren+etxe), *Estañokua* (esta+muiño+kua) (Ur); *Elizaondo* (eliza+ondo) (Z); *Errotaburu* (errot+buru), *Kortazar*, *Alkorta* (Zu)
- b) **Etxiaren funtziñua edo zeregiña deskribaitten daueiñak:** *Goiko Benta*, *Sindika* (A); *Errotabarri*, *Abade-etxia* (Ar); *Olabarri* (Au); *Liñantzibarreko errota* (B); *Errotatxo* (G); *Dolaetxe* (tolare+etxe) (Ga); *Olalde*, (Go); *Garaixa* (O); *Baltzola*, *Indarretxia* (Ur); *Auzoetxe-Eskolaetxe*, *Pater-etxe* [Farretxe] , *Baketxe* (Zu)
- c) **Etxia bera zelakua dan esaten doskuenak:** *Etxatxo*, *Etxebarri* (Ar); *Arretxe* (M) (Zu); *Etxebarri* (O); *Zabalena* (T); *Etxezuri* (Z)
- d) **Etxe horretako jendiaren jatorrixa adierazten daueiñak:** *Kipuetxe* (B)
- e) **Nagusixaren izena aittaketan daueiñak:** *Txomena*, *Txopena* (Ar); *Benturena* (G); *Juliangua*, *Migelena* (txikiña eta haundixa) (Ga); *Antzokua* (Go); *Joxiuen* (L); *Juanikogarrena* (M); *Juanpuena*, *Bernalena*, *Jurgiña*, *Isabelena* (O); *Antuena* (S); *Aingerukua* (U); *Tomasena* (Z); *Martelopezkua* [Martezkua] (Zu)
- f) **Nagusixaren gaitzizena aittaketan daueiñak:** *Gorrena*, *Txapelena* (Ar); *Txatxukua* (B); *Aixerikua*, *Kamelakua* (M); *Tiruena* (O); *Pardioskua* (S); *Tuertokua*, *Konkena* (U); *Largokua*, *Ditxosuena* (Z)
- g) **Nagusixaren lanbidia aittaketan daueiñak:** *Errementarikua*, *Argiñena* (txikiña eta haundixa) (Ar); *Kapaingua* (B); *Argiñena*, *Unaingua* (Ga); *Arotzena*, *Maixokua* (O); *Porteruena* (T); *Banastaingua*, *Soldadukua* (U); *Upaingua*, *Barberokua* (Z); *Urtzaillekua*, *Txipitxaillekua* (Zu)
- h) **Apellido edo deitura be badiranak:** *Uriarte*, *Errastikua* (Ar); *Lizarralde* (B); *Arregi*, *Idigoras* [Iruatz] (G); *Irazabal*, *Orueta* (L); *Umerez*, *Maiztegi*, *Murguzur* (M); *Igartua*, *Enparantza* (O); *Anduagakua*, *Balantzategi* (S); *Urteaga* (U); *Aristegi* (Ur); *Mugartza* (Z); *Igartzabal*, *Lazkanokua* (Zu)

- i) **Leku-izen be badiranak:** *Aizkirri, Arrikrutz, Gesaltza (A); Lamiategi (G); Olazaran auzunia eta Olaran erreka (O); Miruerreka (Ur)*
- j) **Santu izenai erreferentzia egitten xaueiñak** (gehixenak ermittak): *Santa Krutz (Ar); Santa Lutzia, San Jurgi (B); San Juan (G); San Esteban (Le); San Jose, Sankristobalena (O); Madalena (S); San Andres (U); San Julian, Santa Krutz (Z)*
- k) **Maiorazko tituluren bat aittaketan daueiñak:** *Jausoro garaikua (Ar); Zumeltzegi torria (L); Jaumendi (Le); Jauregi (M); Olajaungua (O); Etxe Haundi, Elazarraga (T); Etxenagusi (Z)*
- l) **Guk ezaguketan ezittugun jatorrikuak:** *Gerneta, Amiamena (Ar); Antzuelas, Ixiu, Askazubi (Au)*

Oharrak:

- 1) [] kortexete artekua entzuten dan modua da.
- 2) Baserri-auzuen laburdurak: Arantzazu (A); Araotz (Ar); Aurrekomendixa (Au); Berezaio (B); Garagaltza (G); Garibai (Ga); Goribar (Go); Larraña (L); Lezesarri (Le); Murgixa (M); Olabarrieta (O); Santxolopetegi (S); Torreauzo (T); Uribarri (U); Urrexola (Ur); Zañartu (Z); Zubillaga (Zu)
- 3) 13. alian esaten geben moduan nahiz eta ofizialki 'Aurrekomendixa' hiru auzotan (Larraña, Garibai eta Zubillaga) bananduta egon, auzo nortasun haundixa dakolako jarri dogu auzuen zirrindara honetan.

18. ATALA

DEKLINABIDIA (11. atala)

OÑATIKO BASERRI-IZEN BATZUEN DEKLINAZIÑUA

Oraingo atalian geure herriko baserri-izen batzuen deklinaziñua ikusiko dogu eta azterketa honetan NUN-NUNGO, NUNDARRA eratorrixa, eta ZEIÑEN kasuairi begiratuko dostegu. Ejenpluak tablan agertu ondoren, ikusiko dogu zein etxek edo baserrik hartzen dauen NUNGO kasuko *-KO* atzizkixa eta zeinek *-EN* atzizkixa ZEIÑEN kasuari dagokixona.

Baserrri-izena	Nun	Nungua(k)	Nungo behiak? Zeiñen behiak?	Nundarra
1. Arantzazu Aizkirri (behekua) Azpilleta Kortakogain Soroandiet	Aizkirrin Azpilletan Kortakogaiñen Soroandietan	Aizkirrikua(k) Azpilletakua(k) Kortakogaiñekuak Soroandietakuak	Aizkirriko behiak / ... Joxenak Azpilletako behiak/...Reyesenak Kortakogaiñeko behiak/...Iñakiñak Soroandietako behiak/ ...Andresenak	Aizkirrittarrak Arregittarrak Usandizagatarrak Soroandittarrak
2. Araotz Migelen txikiña Migelen haundixa Aizkorbe azpikua (Ugaztegi) Erdiko- etxe Txantonena Txanton Balduena Txurdiñena Mantzena Borjena Otsuena Erramuena Kuntzaluena Txapelena Andreta	M.txikiñekua M. haundikua Azpikuan Erdiko- etxan Txantonenian Mantzenian Borjenian Otsuenian Andretan	M.txikiñekuak M. haundikuak Azpikuak Erdiko-etxeekuak Txantonenak Txurdiñenak Mantzenak Borjenak Otsuenak Andretakuak	M. txikiñeko behiak/ ...Paulonak M.haundiko behiak /..Felixenak Azpiko behiak/ Eugenionak Erdiko etxeekuak Txantonenak / Txantonen Joxenak /Txurdiñen Jeronimonak Mantzen behiak / ... Pedronak Borjen Leona Otsuen Martiña Erramuen Braulio Kuntzaluen ... Txapelen Endrike Andretako Patxi, Eusebio, Xeferino	Elkorobarrutiatarak Zumaldetarrak
3. Aurrekomendi Sarramendi Antzuelas beitti Koixkar garaikua	Sarramendin Beittin Koixkarren	Sarramendikuak Beittikuak Koixkarguak	Sarramendikuak /...Bittorianonak Beittikuak/Beittiko Juanenak Koixkarguak/Koixkargo Pedronak	Sarramendittarrak Beittittarrak Koixkartarrak
4. Garibai Argiñena Unaingua Juliangua Migelen haundixa	Argiñenian Unainguan Migelenian	Argiñenak Unainguak Migelenekuak	Argiñenekuak Unainguak / Unaingo Bittorrenak Migelenekuak / ...Juanitonak	Galdostarrak
5. Larraiña Irazabal Uriko azpikua Aramaixuena Joxiuen Pullangua Sesiñena Zulatzena	Irazabalen Urikon Aramaixuenian Joxiuenian Pullanguan Sesiñenian Zulatzenian	Irazabalgua Urikokuak Aramaixuenekuak Joxiuenekuak Pullanguak Sesiñenekuak Zulatzenekuak	Irazabalgua/... X-enak Urikoko behiak/...X-enak Aramaixueneko behiak/..X-enak Zulatzenak/Zulatzeneko Pedronak 'Xulatz'	

6. Murgixa Jauregi	Jauregin	Jauregiak	Jauregiak/Jauregiko ...-enak	Jauregitarak
7. Olabarrieta Erretxingua Olajaungua Etxaingua Juanpuena Zulatz Andolatz Auntzerreka beitti	Erretxiñen/Erretxingua n Juanpuenian Zulataan	Erretxinguak Juanpuenekuak Zulatakuak	Erretxinguak Juanpuenekuak Zulatakuak/Zulatazako Jexusenak	Kortabarriatarak Zulatazatarak
8. Santxolopetegi Maala-Etxebarri	Maala-Etxebarrin	Maala- Etxebarrikuak	Maala-Etxebarrikuak	Boliñagatarak
9. Torreauzo Elazarra	Elazarren	Elazarrekuak	Elazarrekuak/Elazarreko Benittanak	Elazartarak
10. Uribarri Barrenekua Tuertokua Aingerukua Soldadukua Azkarraga haundi Konkena Gorordo	Barrenekuan Tuertokuan Aingerun Soldadukuan Konkenian Gorordon	Barrenekua Tuertokua Aingerukua Soldadukua Konkenak Gorordokua	Barrenekuak Tuertokuak/Tuertoko Mikelenak Soldadukuak/Soldaduko Joxena Gorordokua	Barrenatarak Tuertotarak Gorordotarak
11. Zañartu Upaingua Jardingua Usako Etxenagusi Zelakua	Upaingan Usakon	Upainguak Usakokuak	Upainguak/Upaingo Juanitonak Usakokuak/Usakoko Migelenak	Upainddarak Usakotarak
12. Zubillaga Kukarruena Urtzallekua Txipitxallekua Narbaxena Errota	Kukarruenian Urtzallen Txipitxallen Narbaxenian Errotan	Kukarruenekuak Urtzallekuak Txipitxallekuak Narbaxenak Errotakuak	Kukarruenekuak Urtzallekuak Txipitxallekuak Narbaxenak/Narbaxeneko Patxiñak Errotakuak/Errotako Mateonak	Kukarrotarak Urtzalletarak Txipitxalletarak/ Madiñatarak Altunatarak

-**TAR** gentilizia, aixkoment, herri edo auzo bateri eransten xako eta hortik horrelako berbak urteten daue: Mondraguetarak, bergararak, legazpiarak, araoztarak, uribarritarak eta urrusulotarak . Beste batzuetan, berriz, baserri-izenari be eransten xako eta hola famelixa osua izentaitteko ebalten da, adb: **Usakotarak**, **Sarramenditarak**, **Dolatxetarak**, **Auntzerrekatarak**...

Baiña beste askotan baserri-izenari barik, baserriko famelixaren deiturari eransten xako, baserririk eztakoin beste famelixa danetan letxe: Altunatarak, Maiztegitarak, Igartuatarak... etab; adb: Azpiko baserriko famelixakuak eztira '**Azpikotarak**', '**Zumaldetarak**' baiño.

Beste ejenplu batzuk:

'Ajuez': Legazpiko baserri bat da eta bertakuari Ajueztarrak esaten xate. Adb: *Ajueztarrak beztira agiri*

Eusko-tik *Euskotarrak*

Euskaldun-etik *Euskaldarrak* (Erreterixako Alkarte baten izena)

NORBAIT IZENTAITTERAKUAN EBALTEN DIRAN BI ERA:

Araotz aldian: -KO barik ebaltzen da. Adb:

Mantzen Pedro

Borjen Leona

Otsuen Martiña; Otsuen behixak...

Erramuen Braulio

Kuntzaluen Xerafin

Txapelen Endrike

Baiña: Andretako Joxe

Behekaldian: (Kalian, Larrañan, Garibain, Zubillagan...) -KO eta guzti. Adb:

Migelen txikiko Norberto (Norberto Migelena)

Migeleneko agustiña

Migeleneko Juanito

Aramaixueneko ama

Joxiueneko aitta

Sesiñeneko amandria

Narbaxeneko Tomas

-KO galtzeiaren gaiñian:

Baserriko seme bat kalera etorten danian bizi izatera baserri-izenak eukan -KO hori galdu egitten ei dau, esate baterako: 'Zelaakua' baserriko semia Joxe zan eta kalera etorri zanian, 'Joxe Xelaa' esaten xakon; baserrixan bertan bizi danari, berriz, Jabier 'Zelaakua'.

Ejenplu gehiago: *Juanito Olaa, Jerardo Malaa, Joxe Castillo, Juanito Upagin (bertakuaren llobia), Migel Usako (kaletarkerixia), Joxe Kirrin, Juan Ramon Otsua, Imanol Olalde, Mertxe Baketxe, Juanito Kukarro...*

Baserri-izen asko gaitzizen moduan geratu izan dira: Zulatz edo Xulatz; Goitti (Basilio Goitti); Dolatxe (Basilio Dolatxe); Kanpiazelai; Kanpixa...

-KO/GO deklinabide atzizkixa lexikalizatuta dakoin baserri-izenak:

Izen honein azpitan sarrittan pertsona-izen bat edo bizidun bat ageri da, eta hala be -KO/GO atzizkixa hartzen daue:

UPAINGUA. Eta gero: *Upaingo behixak*. Baiña *Upaiñen terrenuak* (hango maiorazkuarenak).

PULLANGUA. Adb: *Pullango oilluak*

UNAINGUA. Adb: *Unaingo ardixak*

JULIANGUA. Adb: *Juliango bihorrak*

ETA OLAJAUNGUA, ETXAINGUA, ERRETXINGUA, AINGERUKUA, TUERTOKUA...

Adibidez:

Nun? Upainguak

Nunguak? Upainguak

Nungo terreno edo sailletan? Upaingo terreno edo sailletan. Upainguetan

Noren terreno edo sailletan? Upaiñen terreno edo sailletan eqin bihar daue. Upaiñenetan.

Zeiñek erosi dau? Upaiñek erosi dau.

Nundarrak dira? Upaindarrak. Zelaiatarrak.

Beste batzuk, berriz, ZEIÑEN kasuko -EN hartzen daue. (eta danetan eztau garbi azpitan pertsona-izen bat edo bizidun bat ageri dan):

TXANTONENA, TXURDIÑENA, MANTZENA, ARGIÑENA, JOXIUENA, SESIÑENA, JUANPUENA, KONKENA, KUKARRUENA, NARBAXENA...

Adibidez:

Nun? Joxiuenian

Nunguak? Joxiuenekuak

Nungo terreno edo sailletan? Joxiuenenetan

Noren terreno edo sailletan? Joxiuenekoetan

Zeiñek erosi dau? Joxiueneko ...(e)k

Nundarrak dira? Joxiuetarrak

19. ATALA

DEKLINABIDIA (12. atala) NOREKIN-ZEREKIN / NOGAZ-ZEGAZ

Atal honetan argittu gura dogu, ahal dan neurrixan, Nogaz edo Zegaz kasu soziatibua eta Zerez edo Nortaz kasu instrumentalaren artian daguen nahaspillia. Nogaz kasua, Norekin kasuaren parekua da.

'-Z' kasu instrumentala gehixenetan 'zela' ittaunari erantzunez ebalten dogu, baita 'zerez-zerezkua' dabilgunian be; baiña 'nori buruz' galdera egitteko 'zeiñen gaiñian' edo 'zeiñegatik' ebalten dogu.

Ikusi dagigun hainbat ejenplu:

ZEGAZ-NOGAZ (soziatibua, ZEREKIN-NOREKIN parekua):

- *Txakurr**agaz** fan da.*
- *Geu**gaz** egon da.*
- *Alkarre**gaz** fango gaittuk.*
- *Atxur**ragaz** aztartu egik baztar hori.*
- *Buru**agaz** jokaketan badozu, bialeku gutxiago izango dittuzu.*
- *Segi**gaz** ebagi dot sail dana.*
- *Aizkori**agaz** bota dau harek pago-tantaixa (paguaren adar haundi eta zuzena).*
- *Urbixako haitzak hartu eta habrailli**agaz** Bakueraiño jaurtitten hasi ziran.*
- *Zela etorri zarai holako eguraldi**agaz**? Edo holako denpori**agaz**?*
- *Denpora hone**gaz** zela etorri haiz?*
- *Etxe honeik danak denpori**agaz** bota eta barrixak egingo dira.*
- *Ezta iñ**ogaz** fixaitten /fixauten*
- *Ezta ez**gaz** konformaitten / konformauten.*
- *Zer aitta, jasarteko goguarekin? Bai, jasarteko gogu**agaz**! (Norekin kasu**agaz** batera Nogaz ebalten dogu)*
- *Hasibarrixen lotsi**agaz** faten giñan haren etxera.*
- *Haren laguntzi**agaz** ondo egingo neben lan hori.*
- *Ikusitta gagoz gizon hori bi bastue**gaz**.*
- *Hone**gaz** zein arduratuko da?*
- *Karidadeko monjak Frantziatik etorri ziran Oñatira ospital**agaz** eta umien eskoli**agaz** arduraketako.*
- *Lurra boldaatu eben boldi**agaz**, apurtu ari**agaz** eta bardinddu alperr**agaz**.*

ZEREKIN-NOREKIN (soziatibua):

- *Astu**akin** boldaatu eben soua (asto bat baiño gehixago).*
- *Astu**akin** fanda ekarri zittuain garixok Arabatik (asto bat baiño gehixago).*
- *Amarekin geratu da.*
- *Lagunakin fan da.*
- *Nobixiarekin egon da bakaziñotan (batekin).*
- *Patxirekin fixaitten zara?*

ZEREZ-NORTAZ (instrumentala)

Guk normalian zerez? prentau biharrian, zela? prentaitten dogu.

Zela ebagiko dot hau? Segaz ebagiko dok onduen.

Zela etarako xat puntia? Aizkoraz / Aizkoriaekin egingo dozu onduen.

Zela etorri zan Arabatik? Astuan etorri zan.

ETA HONEN MODUAN: oiñezian (beti oiñez), zaldixan, burdixan, zaldi-karruan, bizikletan, motorrian, automobillian, trenian, abionian, helikopteruan, barkuan...

Baitta beste honeik be: antxintxika, eskiaitten, soka-saltuan, parapentian...

Baiña 'OIÑEZ'

Eta espresio honeittan danetan be bai:

- *Oraindiok errobia **eskuz** garbiketan dozue?*
- *Jersei hau **eskuz** egingdakua da.*
- *Gauza inportantienak **gorriz** markau dotsuet.*
- ***Lapitzez** eskribiu, gero borrau ahal izateko.*
- *Lan hau zela presentau bihar da **boligrafoz** ala **ordenadorez** eskribiuta?*
- ***Goizez** lana egitten dau medikuak? Edo, goizetik lana egitten dau medikuak?*
- *Agustuan dendak **arratsaldez** egoten dira zabalik? edo arratsaldetik...*
- *Euli txiki horreik **gabaz** ibiltten dira.*
- *Ipizti hori eztozu **egunez** ikusiko, **gabaz** bai seguruago.*
- *Etxera mugitteko ordua izango dok, **gabaz** baiño hoba dok **egunez** ibilttia-ta.*
- *Lizarraraiño **mendiz** faten dira urtero / 'menditik' be bai.*
- *Lehenagoko hemengo arrantzaliak Ameriketaraño **itsasoz** faten ei ziran.*
- *Orainguak, barriz, gehixenak **airez**.*
- ***Telefonoz** komentau dastei barri hori.*
- *Gaur egunian **internetez** enteraitten dira.*
- *Aparkamentua **kotxez** beteta ageri da.*
- *Aldatu dogu **lekuz** eta eztaikit nun dague.*
- ***Denporaz** zer moduz gabiltz?*
- *Holako lekuetan **denporaz** ibilli bihar da. Gu **denporaz** gabiltz, ba!*
- *Holako lekuetara **denporaz** fan bihar da. Gu **denporaz** goiaz, ba!*
- *Ume hau **granoz** jositta dago, eruan egizue medikuarenera.*
- *Nere **botoz** eztaue hori egingo!*
- ***Diruz** eskas samar gebiltzen, **ilusiñoz** berriz, gaiñezka.*
- *Oraingo bisitan **animoz** edo **umorez** bajauta topau dot.*
- *Bere **borondatez** ezpadau egitten, zela eragingo xat ba nik?*
- ***Bistaz** bakarrik ezaguketan dot.*
- *Hara fan bihar xuagu baiña **astiroz**. **Astiroz** egitteko lana dok hori.*
- *Hau dok hau! Etorteko **nagiz** (egon giñan), (orain) fateko **nagiz** (gagoz)!*
- *Berba egin **errespetuz** (izena) 'con respeto'.*

- *Aurrera baiña **errespetuz** (izena) 'con respeto'.*
- *Berba egin ondokua **errespetauaz** (aditza) 'respetando'.*
- *Txandia **errespetauaz** ailegauko gara (aditza) 'respetando'.*

Beste honeik danak be berbaz berba jasotakuak dira:

- *Ez egin lanik **edozein moduz**.*
- ***Gaixoz** hil da azkenian, gizajua.*
- *Eusebio **kejaz** dabillega entzun dot.*
- *Lana **ganoraz** egin.*
- ***Buruz behera** geldittu zan.*
- ***Hankaz gora** jausi nintzan.*
- *Labandu eta **muturrez aurrera** jausi nintzan.*
- ***Ezkontzaz** Bergarara fan eta harrezkero han bizi da.*
- *Itsua zan baiña ez **jaixokeraz**.*
- ***Lanez buruz gain** ñabik.*
- *Egun bat **aurrez** etorri dira bakaziñotatik.*
- *Zer egitten dozue umia **gosez** eta **egarriz** eukitta?*
- *Harekin **billurrez** aidian ibilli bihar izaten gara.*
- *Gu atzetik eta bera aurretik zigarrua **erriaz** (zixoian).*
- *Bueno, hasil **Janaz** itxaingo xaugu.*
- *Dirua **buruz gain** dakoi.*
- *Lan ugari dakogu bai, eta lanok **biharrenaz aurrera** egin biharko dittugu.*
- *Txikiña gaiztuago da **gaiztoz!***
- *Suari emun egurra baiña **neurritz** edo neurrixan.*
- ***Errékaz** bota xuat izardixa iragako egunetan.*
- *Hor dago **lotsaz-lotsaz** sartzeko.*
- ***Aupaz** hartu dot umia.*
- *Petriña **txintxiliz** dakozu.*
- *Frakak **tatarraz** doiak.*
- *Alkondaria **narraz** doiazu.*
- ***Nekez** ahaztuko xaku egun hareik.*

Gabon kanta

- *"Belengo portalian estalpe batian
jaio da gure JESUS askatxo batian
astua eta iria dauzka aldamenian
arnasa(ga)z berotzeko hoztutzen danian,
ran...ran...ran... hotzak ikaran
ran...ran...ran... Belen aldian,
amorez, dolorez, **urturik**"(bis)*

ZEGAZ-NOGAZ
Mugatu singularra

Mugabagia

Nere lan AGAZ gustura nauk.	Baxabik hori nahikua lan eGAZ Horrenbeste lan eGAZ
Ardix AGAZ fan dok.	Ze ardi GAZ fan dok?
Astu AGAZ fan dok.	Ze asto GAZ fan dok?
Lagun AGAZ ikusi xuat.	Ze lagun eGAZ ikusiko dok?
Urti AGAZ hasi zuan oiñez.	Zenbat urte GAZ ezkondu zintzan? Hogei urte GAZ ezkondu nintzan.
Liburu AGAZ fan da.	Ze liburu GAZ fan da?
Aizkori AGAZ ebagi dot.	Ze aizkora GAZ ebagi dok? Ze egitten dok horrenbeste aizkora GAZ ?
Ameriketatik diru AGAZ etorri zuan.	Orain ondo bizi dok nahikua diru GAZ . Orain ondo bizi dok nahikua diru REKIN .
Gezur AGAZ ez haiz urrin fango.	Horrenbeste gezur eGAZ hinguindduta nauk
Hemengo lurr AGAZ teillak egin leike.	Nora hoia hainbeste lurr eGAZ ?
Hire ganori AGAZ fan geinke urrin.	Ze ganora GAZ edo fundamentu GAZ hasi haiz bazkarixa gertaketan?
Eguraldi beru AGAZ ibilli gintzuan han.	Lau bost bero GAZ larriketan gara ta!
Argix AGAZ fan da (linternaren batekin). Bonbilli AGAZ ...	Milaka argi GAZ ze egitten dozue hemen? (Hainbeste bonbilla GAZ)

IZEN PROPIUAK MUGABAGIAN

Patxi**GAZ**, Anderre**eGAZ**, Mirene**eGAZ**, Roberto**GAZ**...

Erakusliak: Singularrian: Honegaz, horregaz, haregaz.
Pluralian: Honeikin, horreikin, hareikin

Izenordain pertsonalak:

Nigaz, higaz, haregaz, gugaz, zugaz, ZUEKIN ETA HAREIKIN (pluralian -KIN)
Nerekin, hirekin, harekin, gurekin, zuekin eta hareikin

Alabi**AGAZ** etorri da. (bategaz)

Alaba**AKIN** etorri da. (askorekin)

Ondorixua: **NOGAZ-ZEGAZ** kasu hau mugatu singularrian eta mugabagian ebalten dogu. Plurala egitteko, berriz, **ZEREKIN-NOREKIN-ZEIÑEKIN** kasura pasaitten gara.

Ejenpluak:

Mugatu singularra	Mugatu plurala	Mugabagia
Alabi AGAZ etorri da	Alaba AKIN etorri da	Ze alaba GAZ etorri da? Feli GAZ .
Lagun AGAZ ikusi xuat	Lagun AKIN ikusi xuat	Ze lagune GAZ ikusi dok?
Liburu AGAZ ibilli da	Liburu AKIN ibilli da	Ze liburu GAZ ibilli da?
Atxurr AGAZ aztartu bazterrak	Atxurr AKIN aztartu bazterrak	Bi atxurre GAZ aztartuko dittut bazterrak.

Kontsonantez akabaitten bada, e.b. *lagun*:

*Zenbat lagune**GAZ** etorriko zara? Bi lagune**GAZ**.*

*Zenbat lagun**EKIN** etorriko zara? Bi lagun**EKIN**.*

*Lagun**AGAZ** etorri naiz = Lagun**AREKIN** etorri naiz. (Lagun bat)*

*Lagun**AKIN** etorri naiz. (Lagun asko)*

Bokalez, e.b. *neska*:

*Zenbat neska**GAZ** fango zara? Bi neska**GAZ**.*

*Zenbat neska**REKIN** fango zara? Bi neska**REKIN**.*

*Neski**AGAZ** fango naiz = Neski**AREKIN** fango naiz. (Bat)*

*Neska**AKIN** fango naiz. (Asko)*

Deklinabide-kasua	Mugatu singularra	Mugatu plurala	Mugabagia
NOGAZ ZEIÑEGAZ	<i>umiAGAZ</i>	<i>umiAKIN</i>	<i>UmeGAZ</i>
NOREKIN ZEIÑEKIN	<i>umiAREKIN</i>	<i>umiAKIN</i>	<i>umeREKIN</i>
NOGAZ ZEIÑEGAZ	<i>artzaiñAGAZ</i>	<i>artzaiñAKIN</i>	<i>artzaiñeGAZ</i>
NOREKIN ZEIÑEKIN	<i>artzaiñAREKIN</i>	<i>artzaiñAKIN</i>	<i>artzaiñeEKIN</i>

Nahiz eta mugatu singular eta pluralian bardin agoskau: *umiakin etorriko naiz* (bat bakarrik danian) eta *umiakin etorriko naiz* (umiok bat baiño gehiago diranian be), idatziz bereiztu biharra dagenez, singularrian '*umiarekin etorriko naiz*' eskribiu biharko geuke. Mugabageko *zenbat umekin etorriko zara?* be, bide berari jarraituaz, *zenbat umerekin etorriko zara?* idazia proposaitten dogu.